

שמונה עשרה CONCLUDING

At what point does שמונה עשרה end? In our study of the ברכה of שים שלום, we learned that שמונה עשרה must end with the theme of: שלום. That is the reason that the חתימת הברכה of שים שלום ends with the word: שלום; i.e. המברך את עמו ישראל בשלום. Is that position compatible with the following:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ט', עמ' ב'—תניא, רבי מאיר אומר: משיכיר בין זאב לכלב; רבי עקיבא אומר: בין חמור לערוד; ואחרים אומרים: משיראה את חברו רחוק ארבע אמות ויכירנו. אמר רב הונא: הלכה כאחרים. אמר אביי: לתפילין, כאחרים, לקריאת שמע, כותיקין, דאמר רבי יוחנן: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה. תניא נמי הכי: ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. אמר רבי זירא: מאי קראה (תהלים ע"ב) ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים. . . היכי מצי סמיך? והא אמר רבי יוחנן: בתחלה הוא אומר: (תהלים נא) ה' שפתי תפתח, ולבסוף הוא אומר: (תהלים י"ט) יהיו לרצון אמרי פי וגו'! אמר רבי אלעזר: תהא בתפלה של ערבית. והא אמר רבי יוחנן: איזהו בן העולם הבא, זהו הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית. אלא אמר רבי אלעזר: תהא בתפלת המנחה. רב אשי אמר: אפילו תימא אכולהו, וכיון דקבעה רבנן בתפלה, כתפלה אריכתא דמיא, דאי לא תימא הכי, ערבית היכי מצי סמיך? והא בעי למימר השכיבנו! אלא, כיון דתקינו רבנן השכיבנו, כגאולה אריכתא דמיא, הכי נמי, כיון דקבעה רבנן בתפלה, כתפלה אריכתא דמיא. מכדי, האי יהיו לרצון אמרי פי, משמע לבסוף ומשמע מעיקרא דבעינא למימר; מאי טעמא תקנהו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות? לימרו מעיקרא! אמר רבי יהודה בריה דרבי שמעון בן פזי: הואיל ולא אמרו דוד אלא לאחר שמונה עשרה פרשיות, לפיכך תקינו רבנן לאחר שמונה עשרה ברכות. הני שמונה עשרה, תשע עשרה הויין! אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשה היא.

This יהיו לרצון אמרי פי is the source that שמונה עשרה should conclude with the פסוק: פסוק. In discussing the issue, the גמרא notices that the rule may be inconsistent with רבי יוחנן's other rule of סמיכת גאולה לתפלה. The גמרא hints that to be consistent, רבי יוחנן should require that the פסוק: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי be recited before שמונה עשרה. However, the גמרא fails to provide its basis as to why the פסוק should be recited before שמונה עשרה. The reason is found in the following:

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק א דף ב טור ד /ה"א—דמר ר' זעירא בשם ר' אבא בר ירמיה שלש תכיפות הן; תכף לסמיכה שחיטה; תכף לנטילת ידים ברכה; תכף לגאולה

1. The גמרא is discussing the earliest time to recite שמע שמע.

תפילה. תכף לסמיכה שחיטה, וסמך ושחט. תכף לנטילת ידים ברכה, שאו ידיכם קדש וברכו את ה'. תכף לגאולה תפילה, יהיו לרצון אמרי פי מה כתיב בתריה יענך ה' ביום צרה. יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי: פסוק The objection is that if the גמרא's objection is that if the סמיכת גאולה לתפלה is the basis for the rule of פסוק should be recited before עשרה. In fact some did recite the פסוק before עשרה. תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק ד' דף ח' טור א' /ה"ד-רבי יוסי ציידניא בשם רבי יוחנן: לפני תפילתו הוא או' ה' שפתי תפתח ופי יגיד תהילתך, לאחר תפילתו הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי. רבי יודן אמר תרויהון קומי צלותיה.

יוחנן's position can only be understood after studying the meaning of the words in the פסוק: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי:

רד"ק תהלים פרק יט' פסוק טו'-יהיו לרצון אמרי פי, מה שאמרתי לפניך בפי, והגיון לבי לפניך, ומה שלא אמרתי בפי אלא חשבתי בלבי. והמחשבה הוא הגיון הלב, גם כן יהיו לרצון. כי דברים רבים יחשוב אדם בלבו ולא יכין לְדַבֵּר בשפתיו, לפיכך אמר דוד (מזמור נא, יז): ה' שפתי תפתח, ואמר שלמה (משלי טז, א): ומה' מענה לשון.

One justification for reciting the פסוק after concluding עשרה is found in the words: רבנו של עולם consider not only what we said but what we thought as well. There is, however, a further meaning to the פסוק that focuses on the words at the end of the פסוק:

פירוש התפלות והברכות רבנו יהודה ב"ר יקר-לפניך ה' צורי וגואלי, התם התפלות בכל יום, וחתם השבחים והתחנונים בגאולה כגון גאל ישראל. וכגון צורי וגואלי.

The word: סמיכה means adjoining, not preceding. The prevailing view is that the rule of סמיכה only before עשרה requires סמיכה both before עשרה and after עשרה. We fulfill the obligation of סמיכת גאולה לתפלה before עשרה by reciting the גאל ישראל ברכה. We fulfill the obligation of סמיכת גאולה לתפלה after עשרה by reciting the פסוק of: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי. With that explanation, רבי יוחנן's position is consistent. He derives the rule of סמיכת גאולה לתפלה from the פסוק of: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי. He then uses that פסוק to fulfill the obligation of סמיכת גאולה לתפלה after עשרה.

We incorporate רבי יוחנן's position by reciting the פסוק of: יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה' צורי וגואלי after עשרה but our final words are the theme of שלום: i.e. עושה שלום. The word: אמן signifies that we have concluded עשרה.

TRANSLATION OF SOURCES

ב' -תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ט', עמ' ב' - It has been taught: R. Meir says: 'The morning Shema' is read from the time that one can distinguish between a wolf and a dog; R. Akiba says: Between an ass and a wild ass. Others say: From the time that one can distinguish his friend at a distance of four cubits. R. Huna says: 'The halachah is as stated by the 'Others''. Abaye says: In regard to the tefillin, the halachah is as stated by the 'Others'; in regard to the recital of the Shema', as practised by the Vatikin². For R. Johanan said: 'The Vatikin used to finish it the recital of the Shema' with sunrise, in order to join the Bracha of ge'ullah with the tefillah (Shemona Esrei), and say the tefillah in the daytime. R. Zera says: What text can be cited in support of this? 'They shall fear You with the sun, and so long as the moon throughout all generations . . . How is it possible to join the two, seeing that R. Johanan has said: At the beginning of the tefillah one has to say, O, Lord, open You my lips, and at the end he has to say, Let the words of my mouth be acceptable etc.?' R. Eleazar replied: This must then refer to the tefillah of the evening. But has not R. Johanan said: Who is it that is destined for the world to come? One who joins the ge'ullah of the evening with the tefillah of the evening? Rather said R. Eleazar: This must then refer to the tefillah of the afternoon. R. Ashi said: You may also say that it refers to all the tefillahs, but since the Rabbis instituted these words in the tefillah, the whole is considered one long tefillah. For if you do not admit this, how can he join in the evening, seeing that he has to say the benediction of 'Let us rest'? You must say then that, since the Rabbis ordained the saying of 'Let us rest', it is considered one long ge'ullah. So here, since the Rabbis instituted these words in the tefillah, the whole is considered one long tefillah. Seeing that this verse, 'Let the words of my mouth be acceptable etc.' is suitable for recital either at the end or the beginning of the tefillah, why did the Rabbis institute it at the end of the eighteen benedictions? Let it be recited at the beginning? R. Judah the son of R. Simeon b. Pazzi said: Since David said it only after eighteen chapters of the Psalms, the Rabbis too enacted that it should be said after eighteen blessings. But those eighteen Psalms are really nineteen? — 'Happy is the man' and 'Why are the nations in an uproar' form one chapter. (Translation reproduced from the Soncino Classics CD-ROM).

א"ה -תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק א דף ב טור ד /ה"א - Rav ZeiEira in the name of Rav Abba Son of Yirmiya: there are three immediates; immediately after putting one's hands on an animal, it must be slaughtered; immediately after washing one's hands, one must recite the Bracaha of Al Nitilas Yadayim and immediately after mentioning redemption, one must recite Shemona Esrei. The source for immediately slaughtering an animal after putting one's hands upon it is the verse: (Vayikra 3, 8) and he will place his hands on his sacrifice and slaughter it in front of Ohel Mo'Ed. The source for reciting the Bracha of Al Nitilas

2. A title probably applied to certain men who, in the time of the Hasmonean kingdom, set an example of exceptional piety (Soncino Judaic Classics).

Yadayim immediately after washing one's hands is the verse: (Tehillim 134, 2) Raise your hands in holiness and bless G-d. The source for immediately reciting Shemona Esrei after mentioning redemption is the verse: (Tehillim 19, 15) May my words find favor etc.. Which verse follows? Hashem will answer you in time of trouble.

ד"ר יוסי מירושלמי מסכת ברכות פרק ד' דף ח' טור א' /ה"ד - Rabbi Yossi from Tzaydniya in the name of Rabbi Yochanon: before one recites Shemona Esrei one should recite the verse: Hashem Sifasei Tiftach Oo'Phi Yagid Tehilasecha. After completing Shemona Esrei, he should recite the verse: Yihyu Li'Ratzon Imrai Phi V'Hegiyon Libi Liphanecha Hashem Tzuri V'Go'Ali. Rabbi Yudin would recite both verses before reciting Shemona Esrei.

ר"ד קתלים פרק יט' פסוק טו' - Yihyu Li'Ratzon Imrai Phi, what I recited to you with my lips and what I thought in my heart are before You; what I did not enunciate with my lips but thought in my heart. The words: Hegiyon Libi represent thought. My thoughts should also find favor with You. A person thinks of many things in his heart and does not express them in words. That is what King David meant when he said: (Tehillim 51, 17) Hashem Sifasei Tiftach and what King Solomon said: (Proverbs 16, 1) The thoughts of the heart are Man's, and the answer of the tongue is from the Lord.

פירוש התפלות והברכות רבנו יהודה ב"ר יקר - Liphanecha Hashem Tzuri V'Go'Ali-Finish Shemona Esrei everyday and finish the praises and supplications with references to redemption such as the Bracha of Ga'Al Yisroel and the verse: V'Hashem Tzuri V'Go'Ali.

SUPPLEMENT

An Introduction to the Three Weeks

The following excerpts from the **ספר כלבו** provide an introduction to the Three weeks. You may find it rewarding to note the practices that were followed in the 1200-1300's that are no longer followed.

ספר כלבו סימן סב-דין הלכות תשעה באב וסדר התפלה ודין ד' צומות

משנכנס אב ממעטין בשמחה כלומר שאין בונין בנין של שמחה ואין נוטעין נטיעה של שמחה ואין עושין סעודת ארוסין ונשואין אבל לארס מותר ואפילו ביום תשעה באב שמא יקדמנו אחר, ויש נמנעין מאכילת בשר משנכנס אב לפי שאין שמחה אלא בבשר ואע"פ כן אין צריכין להמנע מתבשיל שנתבשל בו הבשר דלצעורי נפשיה קא מכוין והא אצטער, ועוד דאמרינן בנדרים הנודר מן הבשר מותר בתבשיל, וכתב ה"ר אשר ז"ל וראיתי נשים יקרות שנמנעות מאכילת בשר ומשתית היין משבעה עשר בתמוז עד עשרה באב ואומרות שכך קבלו מאימותיהן דור אחר דור, ונראה לי משום דאמרינן בתלמוד במשנה בשבעה עשר בתמוז בטל התמיד וכן בעונותינו בטל נסוך היין ויש מן האנשים שנהגו כן,

COMMENT: What is the connection between women and the תמיד? Perhaps the following גמרא can answer that question:

א"ר יצחק בר רדיפא א"ר אמ"י: מבקרי מומין שבירושלים, היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. אמר רב יהודה אמר שמואל: ת"ח המלמדין הלכות שחיטה לכהנים, היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. אמר רב גידל אמר רב: ת"ח המלמדים הלכות קמיצה לכהנים, נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. אמר רבה בר בר חנה אמר ר' יוחנן: מגיהי ספרים שבירושלים, היו נוטלין שכרן מתרומת הלשכה. אמר רב נחמן אמר רב: נשים האורגות בפרכות, נוטלות שכרן מתרומת הלשכה, ואני אומר: מקדשי בדק הבית, הואיל ופרכות תחת בנין עשויות.

TRANSLATION: Kesubot 106, 1-R. Isaac b. Radifa said in the name of R. Ammi: The inspectors of [animal] blemishes in Jerusalem received their wages from the Temple funds. Rab Judah said in the name of Samuel: The learned men who taught the priests the laws of ritual slaughter received their fees from the Temple funds. R. Giddal said in the name of Rab: The learned men who taught the priests the rules of kemizah received their fees from the Temple funds. Rabbah b. Bar Hana said in the name of R. Johanan: Book readers in Jerusalem received their fees from the Temple funds. R. Nahman said: Rab stated that the women who wove the [Temple] curtains received their wages from the Temple funds but I maintain [that they received them] from the sums consecrated for Temple repairs, since the curtains were a substitute for builder's work.

This **גמרא** reminds us that the **בית המקדש** was not only the religious and spiritual center of the Jewish people, it was also an important economic center. Many families earned their livelihoods by providing goods and services to the **בית המקדש**. Keep in mind that every two weeks a new group of **כהנים** (משמרות) would come to serve in the **בית המקדש**. Among them would be **כהנים** who just reached the age at which they could serve in the **בית המקדש**. There were people in **ירושלים** whose job it was to train the **כהנים**. In addition, the **בית המקדש** consumed a significant amount of material each day and required repairs. Once the **בית המקדש** was destroyed, the people who earned their livelihoods by serving the economic needs of the **בית המקדש** lost their source of income. It appears that this was an aspect of the **חורבן** that women chose to commemorate and is one origin of the period known as the Three weeks.

כלבו-ונהגו בספרד שאין אוכלין בשר מ"ח אב עד תשעה בו, וירושלמי אמר רבי ישמעאל אלין נשיא דנהיגי דלא למשתי חמרא מדעייל אב מנהגא שבו פסק אבן שתיה שנאמר (תהלים יא, ג) כי השתות יהרסון ונראה לי אבן שתיה שהיתה שם שתות יין הנסוך עכ"ל, וכתב בעל ההשלמה ז"ל שמשנכנס אב אין ראוי לכבס ולגהץ למעט בשמחה ואף על פי שאינו אסור אלא אותו שבת לבד.

שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור לספר ולכבס אפילו לכבס ולהניח עד אחר תשעה באב ולא בגדי המלבושין בלבד אסורין לכבס אלא אפילו הסדינין והמפות הגדולות והקטנות ואפילו כלי פשתן, מיהו לכבס ולהניח מותר ואפילו לגהץ לדעת הר"ם ז"ל ויש סוברים להתיר אפילו לכבס וללבוש ככבוס שלנו, והכבוס יש מפרשים אותו במים קרים בלא אפר, והגהוץ הוא שריית הבגדים בחמין עם האפר שהוא ממרקן יפה ואנו אין לנו לגהץ על הדרך הזה בשבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אחר שרוב הנאת כבוס שלנו בבגדי מלבושינו ובגדי מטותינו על הדרך הזה ואין אסור לספר ולכבס אלא אותה שבת בלבד ולא כל אותה שבת אלא עד התענית, ולפני אותה שבת מותר, מכל מקום מנהג הזקנים שלא להסתפר כלל לפני אותה שבת כדי שיכנסו ליום התענית כשהם מנוולין וגוערין מאד במי שיספר, וכתב ה"ר יצחק ז"ל שבת שחל תשעה באב להיות בתוכה אסור לספר ולכבס, ומסיק רביעי שלאחריה מותר ומסיק חל להיות בערב שבת שמותר לספר ולכבס בחמישי מפני כבוד השבת.

ערב תשעה באב לא יאכל אדם שני תבשילין אפילו בלא בשר כגון ביצים וגבינה או דג ואל יאכל בשר אפילו אין לו אלא תבשיל אחד, ויש מי שאומר שלא אסר שני תבשילין אלא כשאוכלין דרך תענוג ושמחה כגון כל אחד לעצמו אבל אם אוכלין כתבשיל אחד כגון

להבין את התפלה

שישים כאחד גבינה וביצים או דגים לית לן בה ואף על פי שמסקנת ההלכה שאין אסור בבשר ויין אלא בסעודה המפסיק בה, והוא שיעשנה משש ולמעלה אבל אם עשאה מו' שעות ולמטה מותר מ"מ הנהיגו הראשונים ברוב המקומות שלא לאכול בשר כל אותו היום אלא למי שהיה חולה או חלוש, וכן נהגו בהרבה מקומות לבטל השחיטה מר"ח עד התענית או כל אותה שבת עד עבור מקצת יום התענית, ויש ששואל על מה זה שנהגו לשחוט בט' באב מחצות היום ולמעלה והשיב כיון שהכל יודעין שלא יאכלו היום אין בכך כלום, ורמב"ם ז"ל כתב מימינו לא אכלנו ערב ט' באב תבשיל ואפילו של עדשים אלא אם כן היה שבת אבל אוכל הוא בשר מליח כל זמן שאינו כשלמים רוצה לומר שעברו שני ימים ולילה א' משנמלח שזהו זמן אכילת שלמים וזה מותר אפילו בסעודה דמפסיק בה, וכתבו הפוסקים ז"ל שלא נאמר זה אלא לפי מנהגם או לפי מנהג הרכים והמעוננים שאין אוכלין בשר בכל יום ויום כי אם בן יומו אבל לפי מנהגנו עתה שכל השנה אנו אוכלין בשר ששהה במליחתו כמה ימים לא נתיר לאכול בשר בסעודה המפסיק בה אפילו נמלח כמה ימים וכן המנהג כמו שכתבנו, ואין שותין בה יין כלל אבל שותה הוא יין מגתו כל זמן שהוא תוסס כלומר רותח שאין הנאה בשתייתו כלל, וכמה תסיסתו ג' ימים, וכתב ה"ר יצחק ז"ל ריב"א אומר כי תבשיל של תפוחים וכל דבר הנאכל כמות שהוא חי ובשלן אף על פי שאין בהן משום בשולי גוים כיון דמערבין בהן ערובי תבשילין שפיר מקרי תבשיל. . .

ואמרו ז"ל מקום שנהגו לעשות מלאכה בט' באב עושין שלא לעשות אין עושין ובכל מקום תלמידי חכמים בטלין וכן ראוי לעשות לכל אדם כדי שיראה מתענה שאם יעשה אדם מלאכה לא ירגיש בתעניתו מתוך טרדת מלאכתו ועוד שאפשר מתוך טורח המלאכה שלא יוכל להתענות ועוד שאמרו ז"ל כל העושה מלאכה בט' באב אינו רואה סימן ברכה לעולם וכל האוכל ושותה בתשעה באב אינו רואה בשמחה ירושלם וכל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחה שנאמר (ישעיה סו, י) שישו אתה משוש כל המתאבלים עליה וכתב הר"ף ז"ל לעולם יעשה האדם עצמו כתלמיד חכם וליכא משום יוהרא עכשיו כיון שאין אנו רגילין במלאכה בשאר יומי כל כך דדוקא בימיהם שהיו רגילין לעשות מלאכה כל היום שייך יוהרא מיהו במקום שרגילין לעשות מלאכה כמו בספרד צ"ע לענין תשעה באב מיהו גם שם נהגו שלא לעשות מלאכה ולישא וליתן דאמרינן ביבמות דשבת שחל תשעה באב בתוכה אסור לישא וליתן יש לומר היינו משא ומתן של שמחה כגון צרכי חופה דומיא דלבנות ולנטוע דמפרש התם כגון אבורנקי של מלכים אם כן אסור להרבות במשא ומתן ר"ל שיתמעטו יותר משאר ימים עכ"ל. . .

ואסור לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים ולשנות במשנה ובתלמוד ובהלכות ובאגדות לפי שכל אלה משמחין הלב שנאמר (תהלים יט, ט) פקודי ה' ישרים משמחי לב אבל קורא הוא

בקינות ובאיכה ובדברים הרעים שבירמיה ובמדרש איכה רבתי כדי להזכיר חורבן בהמ"ק, כתב ה"ר יצחק ז"ל ובפרק אלו מגלחין וכיוצא בהן, והר"ף ז"ל כתב ובפירוש איכה אבל לא בפירוש איוב משום דהוי עמוק טפי ואמרינן קורין דוקא אבל לענין סברא אסור, ותינוקות של בית רבן מבטלין, ולא ילך ויטייל בשוק כדי שלא יבא לידי שחוק והתול.

וקצת מן החכמים נמנעים מהנחת תפלין³, וכתב ה"ר יצחק ז"ל שמותר להניח תפלין דקרו לה בפרק החולץ אבלות ישנה והר"ף ז"ל כתב הלכך לא עדיף מיום שני דאבל דמניח תפלין כדאיתא במועד קטן וכן כתב ה"ר שמותר להניח אבל הוא אינו מניח בבקר משום דכתיב (איכה ב, יז) בצע אמרתו שקרע פורפירין דיליה, ואסור לשורר בזמן הזה משום אבלות ירושלים אך בבית חתנות מותר ושיר שהוא שבת של הקב"ה מותר בכל מקום . . .

ערב ט' באב במנחה מקדימין לבא לבית הכנסת ומתפללין תפלת המנחה כמו בשאר ימי השבוע ויש מקומות שאין אומרים תחנה וכן כתב הר"ף ז"ל טעם דאין אומרים תחנה בט' באב לא ביום ולא בלילה דכתיב (איכה ג, ח) שתם תפלתי, ואחר תפלת המנחה הולכין לבתייהן ואוכלין ושותין בעוד היום גדול, ואח"כ הולכין לבית הכנסת ושליח צבור יורד לפני התיבה ופותח והוא רחום וכל הקהל כאחד יורדין מעל כסאותם ושולפין מנעליהן ויושבין לארץ ואומרים ברכו ומסדרין תפלת ערבית וקורין ק"ש בברכותיה ומתפללין י"ח על הסדר וכולל בברכת בונה ירושלים מעין המאורע כמו שאמרו ז"ל אם בא לומר בסוף כל ברכה וברכה מעין הברכה אומר ומה שמוסיף בה הוא ברכת נחם⁴ וכו', וגומרין תפלתן על הסדר ובכל תפלות ט' באב אומר אותה כדאמרינן בירושלמי רבי אחא אומר מעין המאורע בתשעה באב ומאי ניהו רחם וכו', ונהגו הראשונים ז"ל לומר רחם בתפלת ערבית ושחרית ובתפלת המנחה נחם לשון נחמה שמבקשין נחמה בסוף היום, אמנם ה"ר שמואל מאיור"א היה אומר נחם בין ביום בין בלילה ופירוש לגיונות חיילות, במרד תבכה, ויש נוסחאות במרד כמו לשון מרירות, ויש נוסחאות במרד כמו לשון עניה ומרודיה. ואחר תפלת ערבית אומר קדיש זוטא, ואחר כך יושב שליח צבור והקהל לארץ בדאגה ושמוון וקורין מגלת איכה בנהי גדול עד השיבנו ה' אליך, ויש מקומות חולקין בקריאתו כי יש מקומות שקורין אותו כל הקהל, ויש מקומות שאין קורין אותו כי אם החזן לבד וכל הצבור שותקין ומכבין כל הנרות ואצלנו מנהג לקרא כל אחד ואחד⁵ ואחרי כן מכבין כל הנרות ואחר כך פותח שליח צבור קינות לעגם הנפשות ולשבר הלבבות, ומקוננים שם עד רביע הלילה האנשים בבית הכנסת שלהם והנשים בבית הכנסת שלהן⁶ וכן ביום מקוננים אנשים לבד ונשים לבד

3. Our custom not to wear תפלין was not universally accepted at that time.

4. This practice is no longer followed. We recite נחם only at מנחה.

5. This practice is no longer followed.

6. Notice that men and women had separate places of prayer.

להבין את התפלה

עד קרוב לשליש היום ואח"כ אומרים סדר קדושה ומתחיל מואתה קדוש ואין אומרים ובא לציון בלילה לפי שאין גואל בא בלילה ואחר כך אומרים קדיש שלם, וכולן נפטרין לבתיהן ואין נותנין שלום זה לזה אלא מתנהגים כאבלים לכל דבריהם ואם נתן להם עם הארץ שלום משיבין לו בשפה רפה ובכבוד ראש.

בשחר משכימין לבה"כ ואומרים ברכות וקרבנות ופסוקי דזמרה עד ומהללים לשם תפארתך ומשם ואילך הוא מן השירה ואין לומר שירה לעת כזאת⁷, ואומרים תפלת יוצר כמו בחול ואומר רחם בבונה ירושלים כמו שאמר בתפלת ערבית וגומרין תפלתן ואומרים קדיש זוטא ואחר כך מוציאין ספר תורה בלתי עטרה והופכין המפה וגוללין הספר במקום שפל על גבי ספסל או על גבי קתדרא ולא על גבי המגדל, וכל כך כדי לעורר הלבבות להתאבל ולהתאונן על חרבן הבית, ויש אומרים שאין גוללין אותו אלא במקומו שלא למעט בכבודו, וקורין ג' בפרשת כי תוליד בנים (דברים ד, כה) ואומרים קדיש זוטא, והג' מפטיר בירמיה (ח, יג) אסוף אסיפם ואומרים אשרי ומחזירין ספר תורה למקומו, ואחר כך יושבין לארץ ואומר קינות כל אחד כפי השגתו וכל המרבה לקונן ולהתאונן עליו הכתוב אומר שישו אתה משובש כל המתאבלים עליה, ואחר כך אומר סדר קדושה ומתחיל ובא לציון ומדלגין ואני זאת בריתי לפי שיש בו ודברי אשר שמתו בפוך, ויום זה אסור בתלמוד תורה כמו שבארנו, ואחר סדר קדושה אומר קדיש שלם, ונפטרין לבתיהם וכל אחד יושב בדד וידום ויש מקומות שאין מקוננין עד אחר סדר קדושה והכל לפי המנהג, ואחר כך מתקבצין בבית הכנסת וקורין איוב כל⁸, למנחה הולכין לבית הכנסת ואומרים אשרי וקדיש זוטא, ומוציאין ספר תורה וקורין ויחל משה כמו בשאר הימים מהתענית והג' מפטיר דרשו (ישעיה נה, ו) והמפטיר בין בשחרית בין במנחה מברך לפניה ברכה אחת ושלשה לאחריה שאינו אומר על התורה רק מסיים מגן דוד וכן בכל שאר התעניות שלא נתקנה ברכה על התורה רק לשבתות וימים טובים שמזכירין בה ענין היום ומודים השם על המתנה הנכבדת שנתן לנו מאותן הימים, ואח"כ מחזירין הספר למקומו ואומר קדיש זוטא ומתפללין י"ח ואומרים נחם בבונה ירושלים בלשון נחמה כמו שבארנו, ואחר תפלת המנחה אומרים קדיש שלם ומתפללין תפלת ערבית והולכין לבתיהם לשלום,

ומסעודה המפסיק בה ואילך אסור לרחוץ פניו ידיו ורגליו וכל שכן שאסור לאכול ולשתות אפילו מים וכן כתב הראב"ד ז"ל, וכתב עוד ונראה לי שאם התנה תנאו מועיל לרחיצה ולשתות מים ואפילו לרחוץ כל גופו עד שקיעת החמה ע"כ, ובין השמשות שלו אסור כמו ביום הכפורים ואע"ג דלאו דאורייתא הוא החמירו ביה רבנן, ואסור להושיט אצבעו במים

7. They would skip in אי ישיר דזמרה.

8. Another practice that Ashkenazim do not follow.

בט' באב כמו ביום הכפורים והטעם משום אבלות ואע"פ שאבל (אסור) [מותר] לרחוץ פניו ידיו ורגליו בצונן בתשעה באב אסור ואם היו ידיו מלוכלכות בטיט ובצואה רוחץ כדרך וגם כשיוצא מבית הכסא מנקה ידיו לתפלה, וכן נמי מפה שרויה במים ועשויה כמין כלים נגובים מעבירה על גבי עיניו ואינו חושש, ושומרי פירות עוברין עד צוארם במים ואינן חוששין ומכל מקום כל רחיצה שהיא לשם הנאה אסור כל היום בין רחיצת כל גופו ופניו ידיו ורגליו, ומי שמקל לרחוץ מן המנחה ולמעלה רגליו במפה או בשום מקום עובר על דברי חכמים, אך מנהג קדום שהנשים רוחצות ראשן מן המנחה ולמעלה ביום תשעה באב⁹ והזקנים הראשונים ז"ל הנדינו זה ולטובה נתכוונו ועשו סמך לדבר על מה שאמרו באגדה כי המשיח נולד ביום תשעה באב, וכמו שעשינו זכר לחורבן ולאבלות כן צריך לעשות זכר לגואל ולמנחם כדי שלא יתיאשו מן הגאולה וזה האות לא הוצרך רק לנשים ולכיוצא בהן שהן חלושי כח אבל אנו כולנו מאמינים ובטוחים בנחמות הכתובות שנויות ומשולשות בספרי הנביאים אך הנשים שאינן יודעות ספר צריכות חזוק.

TRANSLATION OF ITALICIZED MATERIAL: *It was an ancient practice that women wash their heads from the time of Mincha forward on Tisha B'Av. The elders at that time approved the practice because the practice started for a valid reason. They relied upon a Midrash that taught that the Moschiach was born on Tisha B'Av. Just as we perform acts on Tisha B'Av in the morning to commemorate the destruction of the Beis Hamikdash and to demonstrate mourning so too we must perform acts on Tisha B'Av to commemorate the redemption and the comfort that we anticipate. We do this so that we do not lose hope that the ultimate redemption will arrive. This idea is not just necessary for women who arguably are physically weak but also we who are believers and are sure that the comforts prophesied by our Prophets will be fulfilled but women who are not as conversant with the books of the prophets need this act in order to strengthen their beliefs.*

NOTE: The concept of **כדי שלא יתיאשו מן הגאולה** may explain the rule of **סמיכת גאולה לתפלה**. Neither **רבי יוחנן** nor the **גמרא** give a reason for the requirement of **סמיכת גאולה לתפלה**. The reason may be: **כדי שלא יתיאשו מן הגאולה**. **רבי יוחנן** was one of the first **אמוראים**. He lived in **ארץ ישראל** after the Bar Chochba rebellion. The defeat of Bar Chochba, who many believed to be the Moschiach, must have caused tremendous anguish and despair. **סמיכת גאולה לתפלה** is a reminder that the **גאולה** will come. Reciting the **פסוק** of **א-דני תפתח** and the **פסוק** of **יהיו לרצון** is our way of demonstrating **שלא יתיאשו מן הגאולה**.

9. This is an interesting practice that was established for a very meaningful purpose.